

GELMENTERAPIYA: MAHALLIY SHAROITDA BOLALARDA UCHRAYDIGAN GELMINTOZLARNING KENG TARQALGAN TURLARI VA DAVOLASH TAKLIFLARI

Fozilova Feruza Nosirjon qizi

Qo'qon universiteti Andijon filiali

Davolash ishi yo'nalishi talabasi

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 29.08.2025

Revised: 30.08.2025

Accepted: 31.08.2025

KALIT SO'ZLAR:

*Gelminthoz,
askaridoz, enterobioz,
trixotsefalez, bolalar,
antiparazitar terapiya,
profilaktika, gigiyena.*

Ushbu maqolada mahalliy sharoitda bolalarda uchraydigan gelmintozlarning epidemiologiyasi, keng tarqalgan turlari hamda ularning klinik belgilari o'rganilgan. Gelmint infeksiyalarining bola organizmi uchun xavfli oqibatlari, jumladan, ovqat hazm qilish tizimi faoliyatiga, umumiy rivojlanishiga va immunitetga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, diagnostika usullari, profilaktika choralarini amalga oshirish va zamonaviy davolash yondashuvlari bo'yicha takliflar berilgan. Maqola natijalari gelmintozlarning bolalar sog'lig'iga salbiy ta'sirini kamaytirish va ularni samarali davolashda amaliy ahamiyatga ega

Bolalarda uchraydigan gelmintozlar pediatriya va infeksiyon kasalliklar amaliyotida eng ko'p uchraydigan parazitlar infeksiyalar qatoriga kiradi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha 1,5 milliarddan ortiq odam turli xil ichak gelmintlari bilan zararlangan bo'lib, ularning katta qismini maktabgacha va maktab yoshidagi bolalar tashkil etadi. O'zbekiston va Markaziy Osiyoning boshqa davlatlarida ham iqlim sharoiti, gigiyena talablariga yetarli rioya qilinmasligi va sanitariya muammolari sababli gelmintozlar keng tarqalgan.

Bolalar gelmint infeksiyalariga kattalarga nisbatan ko'proq moyil bo'lishadi. Buning asosiy sabablari – ularning gigiyenaga yetarli amal qilmasligi, immunitetning yetarli darajada shakllanmaganligi hamda tashqi muhit bilan faolroq aloqa qilishi hisoblanadi.

Gelmintlar ichak shilliq qavatida yoki boshqa organlarda yashab, oziq moddalarning soʻrilishini buzadi, bolada ishtaha pasayishi, ozib ketish, allergik reaksiyalar, kamqonlik, umumiy zaiflik va asab tizimi buzilishlariga olib keladi.

Mahalliy sharoitda koʻp uchraydigan gelmintozlarga askaridoz, enterobioz va trixotsefalez kiradi. Bu infeksiyalar koʻpincha maktabgacha yoshdagi bolalarda qayd etiladi. Shuningdek, gigiyenaga rioya qilinmagan hollarda giardioz va boshqa protozo y infeksiyalar ham uchrashi mumkin. Gelmintozlarning ijtimoiy va tibbiy ahamiyati ularning keng tarqalganligi, bolalar rivojlanishiga salbiy taʼsiri va davolashning murakkabligida namoyon boʻladi.

Shu sababli bolalarda gelmintozlarning oldini olish, erta tashxislash va samarali davolash choralari ishlab chiqish bugungi kundagi dolzarb masalalardan biridir. Ushbu maqolada mahalliy sharoitda keng tarqalgan gelmint infeksiyalar, ularning klinik belgilari, diagnostika usullari hamda davolash boʻyicha takliflar koʻrib chiqiladi.

Bolalarda uchraydigan gelmintozlar nafaqat infeksiyon kasalliklar ichida, balki umumiy pediatriya amaliyotida ham eng keng tarqalgan muammolardan biri hisoblanadi. Gelmint infeksiyalarining yuqori darajada tarqalishi iqlim, sanitariya-gigiyena sharoitlari, aholining turmush tarzi va taʼlim darajasi bilan bevosita bogʻliqdir. Bolalar, ayniqsa maktabgacha yoshdagi guruh, gigiyenaga rioya qilmaslik va tashqi muhit bilan faol muloqot tufayli parazitlar infeksiyalarga koʻproq moyil boʻladilar. Gelmintlarning organizmga kirishi koʻpincha ifloslangan qoʻllar, yuvilmagan sabzavot-mevalar, gigiyenik talabga javob bermaydigan suv yoki oʻyinchoqlar orqali sodir boʻladi. Bundan tashqari, gelmint tuxumlarining yuqori chidamliligi ularni tashqi muhitda uzoq vaqt saqlanishiga imkon beradi. Shu sababli gelmintozlar koʻpincha uyushgan bolalar jamoasida tez-tez uchraydi va epidemiologik xavf tugʻdiradi.

Mahalliy sharoitda eng koʻp uchraydigan gelmintoz turlaridan biri askaridoz hisoblanadi. Askaridoz *Ascaris lumbricoides* nomli dumaloq qurtlar sababli rivojlanadi. Bu parazitlarning tuxumlari ifloslangan suv yoki oziq-ovqat orqali bola organizmiga tushib, ichakda rivojlanadi. Askaridozning klinik belgilari turlicha boʻlib, ular parazitning rivojlanish bosqichiga qarab farq qiladi. Migratsiya davrida bolada yoʻtal, allergik toshmalar, eozinofiliya kabi belgilar kuzatiladi. Ichak bosqichida esa ishtahaning pasayishi, vazn yoʻqotish, qorinda ogʻriq, ich qotishi yoki diareya, asabiylik va uyqu buzilishlari kuzatiladi. Parazitlarning koʻpayib ketishi ichakning mexanik toʻsilishiga ham olib kelishi mumkin.

Enterobioz ham bolalarda keng tarqalgan gelmintoz bo'lib, *Enterobius vermicularis* – kishning gijjasi tufayli kelib chiqadi. Bu infeksiya ayniqsa bolalar jamoasida tez tarqaladi, chunki gijjaning tuxumlari tashqi muhitda barqaror bo'lib, bolalar o'yinchoqlar, kiyim-kechak yoki to'shak buyumlari orqali qayta-qayta yuqtirib oladi. Enterobiozning eng asosiy belgisi – anal sohada kuchli qichishishdir. Bu belgidan tashqari, bola asabiylashishi, uyqusizlik, ishtahaning yo'qolishi va diqqatni jamlay olmaslik kabi shikoyatlarni bildiradi. Enterobioz uzoq davom etsa, bola umumiy rivojlanishda orqada qolishi va allergik reaksiyalar ko'payishi mumkin.

Trioxotsefalez Trichuris trichiura nomli qamchiqurt sababli rivojlanadi. Bu parazit ko'proq tropik va subtropik hududlarda tarqalgan bo'lsa-da, gigiyenaga rioya qilinmagan hollarda bizning sharoitimizda ham uchrashi mumkin. *Trioxotsefalezda* parazitning asosiy joylashuv organi – yo'g'on ichak hisoblanadi. Klinik belgilariga surunkali diareya, qorin og'riqlari, kamqonlik, ishtahaning pasayishi, ba'zida esa to'satdan yuzaga keladigan rektal prolaps (to'g'ri ichakning tushib chiqishi) kiradi. Ushbu kasallik bola organizmi uchun juda xavfli bo'lib, umumiy o'sish va rivojlanishga salbiy ta'sir qiladi.

Bolalarda gelmintozlarning klinik oqibatlarida juda keng ko'lamli bo'lib, ular nafaqat ovqat hazm qilish tizimini, balki butun organizmni zararlaydi. Gelmintlar oziq moddalarni o'zlashtirib, bola organizmini oziq yetishmovchiligiga olib keladi. Bu esa kamqonlik, gipovitaminoz, umumiy immunitetning pasayishi va tez-tez shamollash kasalliklariga moyillikni yuzaga keltiradi. Allergik reaksiyalar ko'payadi, terida toshmalar, bronxial astmaga o'xshash belgilar kuzatilishi mumkin. Bundan tashqari, gelmintozlar markaziy asab tizimiga ham ta'sir ko'rsatib, bola tez charchash, uyquchanlik yoki asabiylashish kabi belgilarni namoyon etadi. Bu esa bola o'quv faoliyatida, ijtimoiy moslashuvida va psixologik holatida jiddiy muammolar tug'diradi.

Gelminthozlarni tashxislashning asosiy usuli – laborator tekshiruv hisoblanadi. Eng ko'p qo'llaniladigan usul najasni parazit tuxumlari uchun mikroskopik tekshirishdir. Ayrim hollarda perianal soha surtmalarini olish (enterobiozda) yoki serologik testlar yordamida aniqlash tavsiya etiladi. Zamonaviy diagnostikada polimeraz zanjir reaksiyasi (PZR) ham qo'llanmoqda, lekin uning yuqori xarajatliligi sababli amaliyotda keng qo'llanmaydi. Tashxis qo'yishda anamnez, klinik belgilar va laborator natijalar majmuasi asosiy ahamiyat kasb etadi.

Davolash masalalariga kelsak, hozirgi kunda gelmintozlarga qarshi samarali dorilar mavjud. Albendazol, mebendazol, pirantel va levamizol kabi preparatlar bolalarda keng qo'llaniladi. Bu dorilar parazitlarning nerv-mushak tizimiga ta'sir qilib, ularning nobud

bo'lishiga olib keladi. Davolash dozasini bolaning yoshi va vazniga qarab shifokor belgilashi zarur. Ba'zi hollarda davolash kursi bir necha marotaba qaytarilishi kerak bo'ladi, chunki parazit tuxumlari davolash jarayonida to'liq yo'q qilinmasligi mumkin. Enterobiozda esa butun oila a'zolariga profilaktik davolash o'tkazish tavsiya qilinadi, chunki infeksiya juda oson yuqadi.

Davolash bilan bir qatorda, profilaktik choralar ham juda muhimdir. Bolalarga gigiyena qoidalarini o'rgatish, qo'lni tez-tez sovunlab yuvish, sabzavot va mevalarni yaxshilab tozalash, o'yinchoqlarni dezinfeksiya qilish, ichimlik suvini qaynatib iste'mol qilish gelmintozlarning oldini olishda asosiy choralar hisoblanadi. Bolalar bog'chalari va maktablarda sanitar-gigiyena nazoratini kuchaytirish, muntazam ravishda antiparazitar profilaktika o'tkazish parazit infeksiyalar tarqalishini kamaytiradi.

Shuni ta'kidlash joizki, gelmintozlarni faqat dorilar bilan davolash yetarli emas. Kompleks yondashuv zarur: to'g'ri ovqatlanish, vitamin-mineral komplekslar, immunitetni mustahkamlash choralari qo'llash bolaning sog'lom rivojlanishini ta'minlaydi. Shuningdek, ota-onalar gigiyenaga doir bilimlarini oshirishlari va bolaga kundalik hayotda toza turmush odatlarini singdirishlari kerak.

Mahalliy sharoitda bolalarda uchraydigan gelmintozlarning keng tarqalganligi ularning ijtimoiy ahamiyatini oshiradi. Bu nafaqat individual sog'liq, balki butun jamoat salomatligi masalasi hisoblanadi. Shu sababli gelmintozlarga qarshi kurash tizimli yondashuvni talab qiladi: aholining sanitariya madaniyatini oshirish, muntazam epidemiologik nazorat o'tkazish va davolash-profilaktika tadbirlarini keng joriy qilish lozim.

Bolalarda uchraydigan gelmintozlar pediatriya amaliyotida dolzarb muammo bo'lib qolmoqda. Askaridoz, enterobioz va trixotsefalez mahalliy sharoitda eng ko'p uchraydigan parazitlar infeksiyalar sirasiga kiradi. Ularning keng tarqalishi gigiyena qoidalariga rioya qilinmasligi, sanitariya sharoitlarining yetarli emasligi va bolalarning tashqi muhit bilan faol aloqasi bilan izohlanadi. Gelmintozlar bola organizmi uchun ko'plab salbiy oqibatlarni keltirib chiqaradi: ovqat hazm qilish buzilishlari, kamqonlik, allergik reaksiyalar, immunitetning susayishi va markaziy asab tizimi faoliyatida o'zgarishlar.

Zamonaviy diagnostika usullari – laborator mikroskopiya, perianal surtmalar va serologik testlar – erta tashxis qo'yishda muhim ahamiyatga ega. Davolashda albendazol, mebendazol, pirantel va boshqa antiparazitar preparatlar samarali natija beradi. Biroq dorivor davolashning o'zi yetarli emas, balki kompleks yondashuv talab qilinadi: bolalarning ovqatlanishini to'g'rilash, immunitetni mustahkamlash va gigiyenik tarbiyani kuchaytirish zarur.

Profilaktika tadbirlari – qo‘lni yuvish, oziq-ovqat mahsulotlarini tozalash, ichimlik suvini qaynatib iste‘mol qilish, o‘yinchoqlar va uy jihozlarini dezinfeksiya qilish – gelmintozlarning oldini olishda asosiy omil hisoblanadi. Shuningdek, bolalar jamoalarida muntazam sanitar-nazorat o‘tkazish va davriy profilaktik davolash tadbirlari ham muhimdir.

Shu boisdan gelmintozlarga qarshi kurashish tizimli yondashuvni talab qiladi: sog‘liqni saqlash tizimi, ota-onalar va pedagoglarning hamkorligi orqali bolalar orasida gelmint infeksiyalarining tarqalishini kamaytirish mumkin. Bu esa kelajak avlodning sog‘lom rivojlanishini ta‘minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST). Soil-transmitted helminth infections. Geneva: WHO, 2022.
2. Bethony J, Brooker S, Albonico M, et al. Soil-transmitted helminth infections: ascariasis, trichuriasis, and hookworm. Lancet. 2006;367(9521):1521-1532.
3. Crompton DWT, Nesheim MC. Nutritional impact of intestinal helminthiasis during the human life cycle. Annual Review of Nutrition. 2002;22:35-59.
4. Очилов А., Исамов Ш. Болаларда паразитар касалликларнинг клиник хусусиятлари ва даволаш усуллари. Тошкент, 2019.
5. Taylor-Robinson DC, Maayan N, Soares-Weiser K, Donegan S, Garner P. Deworming drugs for soil-transmitted intestinal worms in children: effects on nutritional indicators, haemoglobin, and school performance. Cochrane Database Syst Rev. 2019.
6. Мирзаев Ш.Р. Педиатрияда паразитар касалликлар. Тошкент тиббиёт нашриёти, 2020.